

UDC 94(32):291.8

ANCIENT EGYPTIAN ANTIQUITIES FROM BĀB EL-GUSŪS IN ODESA (1894–1895): THE NEW ARCHIVE DOCUMENTS

M. Tarasenko

DSc (History)

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

e-mail: niktarasenko@yahoo.com

The article analyzes new data related to initial distribution of Bāb el-Gusūs antiquities from Lot. No. 6 received by the Russian Empire in 1894, based on the new documents from the State Archive of Odesa Region. Professor Oleksiy Derevytskyi from the Novorosiiskyi (Odesa) University was responsible for placement and further destiny of these artifacts among university museums of Empire. Thus, the Lot was bigger than it was thought before and contained coffins (6 pcs.), mummy-covers (4 pcs.), *shabtis* (92 pcs.), *shabti* boxes (3 pcs.), and mummy shrouds (3 fragments).

The detailed reports by Professor Derevytskyi concerning distribution of the artifacts, bills of lading, cost estimates, and the letters confirming receipt of the artifacts were found in the Odesa archive. By March 1895, the antiquities were distributed among the following institutions of the Russian Empire:

- 1) Moscow University (1 coffin (Cairo J.E. 29687), 10 *shabtis*, 1 mummy shroud);
- 2) Kyiv University (1 coffin (Cairo J.E. 29634), 10 *shabtis*, 1 mummy shroud);
- 3) Kazan University (1 coffin, 9 *shabtis*);
- 4) Novorosiiskyi (Odesa) University (1 coffin (Cairo J.E. 29712), 2 *shabti* boxes, 9 *shabtis*, 1 mummy shroud);
- 5) Kharkiv University (1 coffin, 9 *shabtis*);
- 6) Warsaw University (1 coffin, 9 *shabtis*, 1 *shabti* box);
- 7) University of Yuriev (Tartu) (1 mummy-cover, 9 *shabtis*);
- 8) University of Helsingfors (Helsinki) (1 mummy-cover, 9 *shabtis*);
- 9) The Imperial Society for the Encouragement of the Arts, Saint-Petersburg (1 mummy-cover, 9 *shabtis*);
- 10) Baron Alexander von Stieglitz Central School for Technical Drawing, Saint-Petersburg (1 mummy-cover, 9 *shabtis*).

Keywords: Ancient Egypt, Bāb el-Gusūs, gift of Khedive, Odesa, archive, coffins, museums

М. О. Тарасенко

**ДАВНЬОЄГИПЕТСЬКІ СТАРОЖИТНОСТІ
З БАБ ЕЛЬ-ГУСУЄ В ОДЕСІ (1894–1895 рр.):
НОВІ АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ¹**

Наприкінці XIX ст. було зроблене одне з найзначніших археологічних відкриттів на території Єгипту, яке сьогодні згадується дуже рідко, але у 2016 р. світова єгиптологічна спільнота відзначала 125-річчя цієї знахідки. Йдеться про т. зв. “Другий тайник мумій”, який був виявлений у 1891 р. в місцевості Дейр ель-Бахрі (Західні Фіви)². За ним закріпилася його арабська назва “Баб ель-Гусує” – “Могила/брама жерців/священиків” (англ. версія: “Gate of the Priests” [Sousa 2017, 21]). Історію його пошуків слід почати з “першого”, або т. зв. “тайника царських мумій”³, який було відкрито в 1881 р. французькими археологами Емілем Бругшем і Гастоном Масперо. Цей тайник дістав назву “ТТ 320” (ТТ = *Theban Tomb*)⁴, і в ньому було виявлено 37 саркофагів з добре збереженими муміями представників царського роду доби Нового царства⁵ та саркофагами представників жрецьких родин Фів часу XXI династії⁶.

¹ Стаття підготована за матеріалами доповіді “Bab el-Gasus Lot VI in the light of new archive documents”, виголошеної на Міжнародній науковій конференції “Bab el-Gasus in Context. Egyptian Funerary Culture during the 21st Dynasty” (Лісабон, 19–20 вересня 2016 р.) [Tarasenko 2016, 55–56].

² Див.: [Niwiński 1988, 25–27; Küffer, Siegmann 2007, 44ff; Sousa 2017, 21–33].

³ Приводом до його знайдення стало те, що у 80-х рр. XIX ст. на чорному ринку Луксора почали з’являтися унікальні твори давньоєгипетського мистецтва. Місцева влада і Служба старожитностей зацікавилися джерелом надходжень. Підозра впала на Абд ель-Расула, місцевого торговця старожитностями. Губернатор міста Кена Дауд Паша змусив його видати розташування схованки, якою виявилася гробниця в Дейр ель-Бахрі, в одній з місцевостей Західних Фів, розташованій на північний захід від заупокійного храму цариці Хатшепсут (див.: [Hagen, Ryholt 2016, 33ff; 185ff]).

⁴ Можна також зустріти її позначення як “DB 320” (DB = *Deir el-Bahri*).

⁵ У їхньому числі правителі XVIII і XIX династій – Яхмос I, Аменхотеп I, Тутмоси I, II і III, цариця Яхмес Нефертарі, Сети I, Рамсес II.

⁶ Звістка про відкриття швидко поширилася серед місцевих фелаків, і, побоюючись збройного нападу місцевих поціновувачів старовини,

Що ж до тайника Бāб ель-Гусūс, то він не містив царських мумій, втім, його цінність від цього не менша. Він був відкритий у 1891 р. Жоржем Дарессі та Еженом Гребо. Як і тайник ТТ 320, це була шахтна гробниця, близько ста метрів на одному рівні і ще майже шістдесят метрів на рівні, розташованому нижче першого (мал. 1, 2) [Niwiński 1984, 75, fig. 2; Küffer, Siegmann 2007, 45, Abb. 2]. У тайнику спочивали лише фіванські жерці та жриці Амона. У галереях схованки були виявлені 153 індивідуальних поховання, що включали різючий супровідний інвентар: 254 саркофаги, 110 ящиків для *ушебті*, сотні самих *ушебті*, 77 дерев'яних статуєток Осіріса, більшість із яких містила поховальні папіруси, 8 дерев'яних стел, 2 великі статуї Ісіди та Нефтіди та 16 каноп [Daressy 1900, 144; Sousa 2017, 28].

Як і у випадку з гробницею ТТ 320, археологи зіткнулися із загрозою нападу з боку місцевих мисливців за старовиною. Провівши кілька ночей у наметі, охороняючи вхід до шахти тайника, Дарессі та Гребо вирішили швидко дістати артефакти та доставити їх до безпечного місця. Усі речі зі 153 поховань були витягнуті всього за один тиждень за обставин неймовірної поспішності. На щастя, фіксація артефактів цього разу велася значно краще, ніж у випадку з тайником ТТ 320 (хоча надалі частина документації, зокрема фотоархів експедиції, зникла). Вирішуючи вельми складні логістичні проблеми, Дарессі вдалося відправити Нілом знахідки до Каїра, де вони надійшли на зберігання до Музею в Гізі (1880–1902 рр.), що розташовувався в одному з приміщень палацу Хедива. Будівля майбутнього Музею старожитностей на площі Тахрір у центрі Каїра на той момент ще тільки будувалася. Цей заклад було відкрито в 1902 р., і туди перевели усі старожитності з Музею в Гізі, який, таким чином, припинив своє існування.

Бругш, маючи у своєму розпорядженні 200 робітників, був змушений поспіхом, за 48 годин, очистити тайник. При цьому не було зроблено ані адекватного плану тайника, ані опису знахідок, або вказівки на їхнє точне розташування. З цієї причини наступного року Г. Масперо ще раз спустився в шахту тайника, щоб його повторно оглянути та зробити план. Вже на початку ХХ ст. гробниця ТТ 320 виявилася повністю заблокованою брилами каміння, що впали, і лише на початку 2000-х років експедицією Німецького археологічного інституту в Каїрі було проведено її повторне дослідження [Graefe, Belova 2010].

Кількість знайдених старожитностей виявилася настільки великою, що новий правитель Єгипту, Хедив Аббас II Хільмі (1874–1944), вирішив у 1893 р. зробити широкий дипломатичний жест і подарувати половину знайдених у Баб ель-Гусує артефактів дружнім державам⁷. Спочатку Хедив планував розподілити артефакти приблизно між сьома державами, проте втручання та протести дипломатів інших країн змусили його збільшити число частин. У результаті в 1893 р. були сформовані 17 лотів⁸, кожен з яких містив артефакти з чотирьох поховань, а 10 червня відбулося жеребкування, за яким Російській імперії дістався лот № 6.

Історія та обставини розподілу старожитностей з тайника Баб ель-Гусує, подарованих єгипетським урядом різним державам, і досі залишаються однією з найзагадковіших і найскладніших тем для дослідження, а часом перетворюються на справжнє детективне розслідування. Це повною мірою стосується “російського” лота № 6, оскільки об’єкти з цього комплексу сьогодні опинилися в музеях різних країн. У цій статті буде введена в науковий обіг низка раніше невідомих документів з Державного архіву Одеської області (ДАОО), що проливають світло на історію розподілу старожитностей з лота № 6 на етапі 1894–1895 рр., коли ці речі перебували в Одесі⁹. Ці документи дають змогу не тільки кардинально переглянути відомості про долю предметів цього лота, що були викладені Ж. Дарессі в 1907 р. [Daressy 1907, 19], а й ставлять низку нових запитань, що стосуються сучасного місцеперебування та збереженості старожитностей у музейних фондах України та інших країн.

Отже, перша згадка про дар Хедива в документах ДАОО міститься в листі Імператорської археологічної комісії від 21 квітня 1893 р., відправленому до Новоросійського (Одеського) універ-

⁷ Щодо причин цієї щедрості існують два пояснення: дар було зроблено з нагоди коронації Хедива, яка відбулася в 1892 р.; у гізькому музеї не вистачало місця, аби розмістити всі знахідки [Крол 2017, 995, 1000, прим. 14].

⁸ Т. зв. 17-й лот, призначений для Ватикану та Етрусського музею в Кортоні, було сформовано дещо пізніше [Daressy 1907, 21].

⁹ Ми вдячні співробітниці Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ *Н. М. Зуб* (Київ), яка звернула нашу увагу на цей комплекс документів.

ситету [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 8] (**мал. 3, додаток 1**). У цьому листі повідомляється про пропозицію російському уряду прийняти в дар “23 саркофаги з муміями”, один або два з яких пропонувалося розмістити в Музеї університету. Але, як зазначалося вище, цей дар, зрештою, виявився набагато меншим за кількістю артефактів.

17 лютого 1894 р. кораблем Російського товариства пароплавства і торгівлі “Імператор Олександр II” в Одесу були доставлені шість ящиків з єгипетськими артефактами. Дар Хедива супроводжував опис речей цього лота, складений представником єгипетської Служби старожитностей Е. Бругшем¹⁰, згідно з яким ящики містили 4 саркофаги, 3 “поховальних ящики” та 46 “поховальних статуєток” (*ушебти*) [ДАОО, ф. 2, оп. 1, спр. 2022, арк. 6–7]. Копію цього опису, разом з листом російського консула в Єгипті Олександра Івановича Кояндера на ім’я одеського градоначальника [ДАОО, ф. 2, оп. 1, спр. 2022, арк. 5], було передано почителю Одеського навчального округу Хрисанфу Петровичу Сольському. Цей опис був перекладений, прокоментований і підготований до друку О. Д. Берлевим у 1980-х рр., але так і не був опублікований (зберігається в рукописному архіві наукового фонду ОАМ)¹¹.

Спочатку ящики повинні були надійти на зберігання до Музею Одеського товариства історії та старожитностей (ОТІС), для чого 19 лютого на Одеську митницю був відряджений секретар Товариства Володимир Олексійович Яковлев. Однак вже 23 лютого він робить висновок, що “ящики по своей громоздкости не могут уместиться в Музее Общества и посему... последнее не может принять их на хранение” [ДАОО, ф. 2, оп. 1, спр. 2022, арк. 14].

У результаті всі турботи про розміщення і подальшу долю речей з дару Хедива лягли на Новоросійський (Одеський) університет і були доручені професору кафедри класичної філології Олексію Миколайовичу Деревницькому (1859–1943) (**мал. 4**) [Непомнящий 2016, 201], який тільки в 1893 р. прибув до Одеси з Харківського університету. Доля цього вченого цікава та не проста. У 1894 р. він стає деканом історико-філологічного факультету, а

¹⁰ Директором Служби старожитностей у 1892–1897 рр. був Жак де Морган.

¹¹ Див. також: [Berlev, Hodge 1998, 113–114].

в 1903 р. – ректором Новоросійського університету. У 1905 р. він був змушений піти з посади ректора, але дістає призначення на посаду попечителя Казанського навчального округу. У 1911 р. обіймає посаду попечителя Київського навчального округу. Після революції Олексій Миколайович перебирається до Криму і з приходом радянської влади вирішує не іммігрувати. До 30-х рр. працює в Кримському педагогічному інституті (майбутній Таврійський університет), а після вимушеного виходу на пенсію перебирається до Ялти. У 1941 р. переїжджає до доньки в Москву, де в 1943 р. помирає [Урсу 1999, 19; Ізбаш 2005, 44–48; Непомнящий 2011, 99–105; Непомнящий 2016, 201–219]. На жаль, такий важливий епізод у його науковій кар’єрі, як робота зі старожитностями з Баб ель-Гусує, сьогодні виявився незаслужено забутим.

Отже, О. М. Деревницький зайнявся розподілом отриманих старожитностей по різних університетських музеях Російської імперії згідно з інструкціями, отриманими ним від Міністерства імператорського двору та Міністерства народної освіти. Процес цей був завершений вже до весни 1895 р. У ДАОО вдалося виявити два розлогіх звіти Деревницького про те, що і куди ним було відправлено: чорновий варіант [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 34–37]¹² (мал. 5) та чистовий варіант¹³ [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 32–33] (мал. 6, додаток 2), а також різні накладні, кошторис витрат і відповідні листи, що підтверджують отримання артефактів.

Згідно із вказаними звітами, повний склад “російського” лота був таким:

- саркофаги (6 од.);
- мумійні кришки/дошки (4 од.);
- *ушебті* (92 од.);
- ящики для *ушебті* (3 од.);
- пелени мумій (3 од.).

¹² Звіт написано для правління Московського університету.

¹³ Звіт написано на ім’я ректора Новоросійського університету. Окрім Деревницького, він підписаний істориком-мистецтвознавцем, екстраординарним професором Новоросійського університету Олексієм Андрійовичем Павловським, який, вочевидь, був асистентом Деревницького під час його роботи з єгипетськими старожитностями.

Ці об'єкти були розподілені між десятьма різними навчальними закладами Російської імперії в дев'яти містах. Ми перерахуємо їх у тому порядку, у якому вони подані в їхніх звітах, із зазначенням старожитностей, відправлених туди¹⁴:

1) Московський імп. університет – 1 саркофаг (комплект А.73; Саіго J.E. 29687 = зовнішній саркофаг Іуесанх), 10 *ушебті*, 1 пелена мумії;

2) Київський імп. університет Св. Володимира – 1 саркофаг (комплект А.48; Саіго J.E. 29634 = саркофаг Несмут), 10 *ушебті*, 1 пелена мумії;

3) Казанський імп. університет – 1 саркофаг (комплект А.96; Саіго J.E. 29712 = внутрішній саркофаг Несітауджатахет), 9 *ушебті*;

4) Новоросійський (Одеський) імп. університет – 1 саркофаг (комплект А.96; Саіго J.E. 29712 = зовнішній саркофаг Несітауджатахет), 2 ящики для *ушебті*, 9 *ушебті*, 1 пелена мумії;

5) Харківський імп. університет – 1 саркофаг, 9 *ушебті*;

6) Варшавський імп. університет – 1 саркофаг, 9 *ушебті*, 1 ящик для *ушесті*;

7) Юр'євський (Тартуський) імп. університет – 1 мумійна кришка, 9 *ушебті*;

8) Гельсінгфорський (Гельсінкський) імп. університет – 1 мумійна кришка, 9 *ушебті*;

9) Товариство заохочення мистецтв, Санкт-Петербург – 1 мумійна кришка, 9 *ушебті*;

10) Центральне училище технічного малювання барона Олександра фон Штігліца, Санкт-Петербург – 1 мумійна кришка, 9 *ушебті*.

Таким чином, нові архівні матеріали дають можливість переглянути та доповнити доволі скупої звіт Ж. Дарессі від 1907 р., який конкретними місцями отримання старожитностей вказав лише Казань та Іркутськ. При цьому згадка Іркутська як місця, куди був направлений один із саркофагів, радше курйоз, і, швидше за все, Дарессі за співзвучністю переплутав його з Юр'євим.

¹⁴ Вперше цей список було виголошено нами на ювілейній конференції з нагоди 125-річчя відкриття тайника Баб ель-Гусєс “Babel-Gasus in Context. Egyptian Funerary Culuture during the 21st Dynasty” (Лісабон, 19–20 вересня 2016 р.) [Tarasenko 2016, 55–56].

Зазначимо, що до оприлюднення наведених архівних документів достовірно було відомо про наявність артефактів з лота № 6 тільки у п'яти містах – Києві, Одесі, Казані, Воронежі та Гельсінкі¹⁵. Також стає очевидно, що в описі лота, складеному Е. Бругшем, наведено список імен власників артефактів, а не загальне число об'єктів, на що свого часу звернув увагу й О. Д. Берлев [Berlev, Podjash 1998, 113].

Архівні документи повідомляють, що вся розсилка артефактів була проведена О. М. Деревиським навесні 1895 р. за допомогою Одеського агентства транспортної компанії “Надія” (“Надежда”). Перед розсилкою предмети з лота № 6 були сфотографовані “Одеським фотографічним товариством” (всього було зроблено 24 фотографії на 4 таблицях [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 47]).

Загальний кошторис витрат на фіксацію та розсилку старожитностей становив 160 крб. 45 коп. [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 46]. Для порівняння, сума, витрачена для перевезення ящиків зі старожитностями з Олександрії до Одеси була 33 крб. 20 коп. [ДАОО, ф. 2, оп. 1, спр. 2022, арк. 15]. Вся сума за розсилку виплачена Деревиським із власних коштів. Тільки наприкінці вересня 1895 р. ці витрати були йому компенсовані Одеським казначейством за наданим кошторисом витрат [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 52]. Не виключено, що саме успішна та самовіддана робота над розподілом старожитностей з дару Хедива сприяла призначенню Деревиського деканом історико-філологічного факультету Новоросійського університету вже в тому ж році.

На жаль, у результаті двох світових війн повний склад “російського” лота не зберігся. До того ж всі університетські музеї Російської імперії були розформовані протягом 1923–1932 рр., і жодна з частин цього лота зараз не зберігається в місці первісного надходження. На сьогодні можна навести такі дані щодо сучасного місцеперебування старожитностей з лота № 6. Ми перелічимо міста та музеї, де нині зберігаються артефакти з Баб ель-Гусус, починаючи з тих місць, де про їхню наявність було відомо раніше (вони будуть позначені символом *). Розпочнемо з музеїв України.

1) **Одеса*** (первісний склад частини: 1 саркофаг, 2 ящики для *ушебті*, 9 *ушебті*, 1 пелена мумії). За рішенням Деревиського

¹⁵ Підкреслимо, що за межами вузького кола спеціалістів у Фінляндії цей факт не був відомий, а самі ці артефакти не експонуються.

артефакти з дару Хедива надійшли до Музею образотворчих мистецтв при Новоросійському університеті, який з 1895 р. дістає назву Музей образотворчих мистецтв і старожитностей. Найцінніший артефакт цієї частини лота – зовнішній саркофаг Несітауджатахет (А.96 / Cairo J.E. 29712) [Доконт 1965, 206–207, 209, рис. 1, 2–3; РМ ²1.2, 639; Niwiński 1988, 161–162 (317); Berlev, Hodjash 1998, 10–12 (8), pl. 26–27 (II, 8); Тарасенко 2016, 517–520; Tarasenko 2017, 530–531]¹⁶ (мал. 7–9)¹⁷. На жаль, Б. О. Тураєв, який склав опис єгипетської колекції Музею ОТІС у 1912 р. [Тураєв 1912, 72–90], не вивчив колекцію університетського музею. У його роботах нам вдалося знайти про неї єдину згадку: “Небольшое собрание египетских древностей находится также в Музее Одесского Университета; в нем, между прочим, имеется хороший расписной греческий саркофаг эпохи XXI дин.” [Тураєв 1914, 33]. Зрозуміло, що визначення саркофага “грецьким” тут прикра помилка¹⁸.

У 1924 р. у зв’язку з розформуванням університетського музею вся єгипетська колекція була передана до Одеського історико-археологічного музею¹⁹. З первісного комплексу цієї частини лота в ОАМ зберігаються вказаний зовнішній саркофаг Несітауджатахет (ОАМ, № 52976), низка *ушебті* (ОАМ, №№ 52529, 52530, 52533, 52540?, 52900), пелени мумії (ОАМ, №№ 52822, 52831, 53833?). Відповідно до звіту Деревницького, в Одесі залишилися два ящики для *ушебті*. У зібранні ОАМ справді є ящик для *ушебті* (№ 52860), на якому можна побачити залишки напису, прочитати який вже неможливо. Втім, цей ящик належить до типу VIIa за Д. Естоном, що датується більш пізнім часом [Aston 2009, 371–372, fig. 47 (VIIa)], і до того ж походить з колекції

¹⁶ На паперовій наклейці на саркофазі зберігся запис із номером “4”, що є порядковим номером саркофага за звітами Деревницького (див. додаток 2).

¹⁷ © Фото автора. © Одеський археологічний музей НАН України.

¹⁸ Найімовірніше, Тураєв писав “жреческий”, а коректуру вніс редактор журналу, оскільки подібна помилка є ще в одному місці, де власниця іншого саркофага, Несмут, згадується як особа “из фиванского греческого персонала XX–XXI дин.” [Тураєв 1914, 27].

¹⁹ Колишній Музей ОТІС, а нині Одеський археологічний музей НАН України (ОАМ).

Музею ОТІС [Тураев 1912, 76 (92)]. Таким чином, належність цього артефакту до числа старожитностей з Баб ель-Гусус дуже мало ймовірна, однак інших ящиків для *ушебті* в зібранні ОАМ немає.

2) **Київ*** (первісний склад частини: 1 саркофаг, 10 *ушебті*, 1 пелена мумії). З 1895 р. об'єкти з лота № 6 зберігалися в Археологічному музеї при Університеті Св. Володимира. Згідно з інвентарною книгою цього музею [НФ НМІУ], ці речі отримали такі номери:

- 1) саркофаг Несмут: № 6499;
- 2) *ушебті*: № 6501–6510;
- 3) мумійна пелена: № 6500.

Серед архівних документів ДАОО ми не виявили листа-відповіді щодо отримання цих артефактів з Університету Св. Володимира, однак у Науковому архіві Інституту археології НАН України вдалося віднайти копію листа, що супроводжував відправлені до Києва старожитності [НА ІА НАНУ, ф. 13, № 79] (**додаток 3**).

З початком радянського періоду, протягом 1920-х – 1940-х рр., єгипетські артефакти з університетського Археологічного музею кілька разів змінювали своїх власників²⁰. У 1927 р. зібрання старожитностей з університетського музею було передано до Всеукраїнської академії наук, потім, у 1931 р., – до Державного культурно-історичного заповідника “Всеукраїнський музейний городок”, а в 1936 р. – до Центрального історичного музею ім. Т. Г. Шевченка (ЦІМ, зараз Національний музей історії України), який розташовувався в будівлі нинішнього Національного художнього музею України²¹ на вул. Кірова, 29 (нині вул. Грушевського, 6). Протягом цього часу єгипетські старожитності з колишньої університетської колекції не експонувалися. У 1936 р. ЦІМ було переведено до “Музейного городка”, який розміщувався

²⁰ Див. докладніше: [Радієвська, Себта, Сорокіна (у друці)].

²¹ У будівлі з 1904 р. діяв Художньо-промисловий та науковий музей ім. імп. Миколи Олександровича, в археологічному зібранні якого також було понад 130 давньоєгипетських артефактів. Втім, до старожитностей з дару Хедива вони не мають стосунку і були придбані Б. Ханенком спеціально для цього музею в “Залі продажів” Каїрського музею єгипетських старожитностей у 1903–1904 рр. (див.: [Київський 1906, 55–56]).

на території Києво-Печерської лаври. Тут ЦІМ зайняв 8 корпусів, а з 1938-го по 1941 р. у лаврському корпусі № 8 (2-й поверх, зал 4, відділ ІХ експозиції ЦІМ) діяла “Виставка пам’яток Стародавнього Єгипту” (див.: [Короткий довідник 1941, 51–52])²², яка представляла колекцію єгипетських старожитностей ЦІМ, що налічувала на той момент 226 музейних інвентарних одиниць зберігання. Згідно з інвентарною книгою цього музею (1938 р. [НФ НМІУ]), старожитності з дару Хедива дістали такі номери:

1) саркофаг Несмут: № ас 13458. На самому саркофазі (який зараз зберігається в ОАМ, див. нижче) цей номер зберігся донині (мал. 10)²³, крім того, на пам’ятці присутній ще один номер – 7089 (мал. 11)²⁴, походження якого наразі з’ясовується;

2) *ушебті* (ідентифіковані): №№ ас 13342 (Аменхотеп), ас 13408, ас 13409 (Хенутгауї), ас 13418 (Таї...пет), ас 13440 (Сутімес);

3) мумійна пелена: № ас 13443.

З початком Другої світової війни археологічна колекція була терміново законсервована, але евакуювати єгипетські старожитності не встигли. До жовтня 1943 р. вони перебували у фондах створеного німцями Крайового музею до- і ранньої історії (*Landesmuseum für Vor- und Frühgeschichte*), який розташовувався у приміщенні за адресою вул. Володимирська, 57, де зараз Будинок учителя, а до 1941 р. був Музей Леніна. У зв’язку з наступом радянських військ у жовтні 1943 р. єгипетська колекція була вивезена (“евакуйована”) до Німеччини і потрапила до замку Хьохштедт (*Höchstädt*) у Баварії. Повернулися ці старожитності до України лише в 1948 р. Та їхня частина, що походила з дару Хедива, була передана до Державного республіканського історичного музею (колишній ЦІМ), що розмістився в будівлі на вул. Володимирській, 2. У 1959 р. саркофаг Несмут з Баб ель-Гусус (комплект А.48 / Cairo J.E. 29634) разом зі ще кількома саркофагами, муміями та іншими артефактами був переданий з Києва до ОАМ (нині – ОАМ, № 71695) [Тураєв 1899а, 198–207, табл. VIII; Niwiński 1988, 120 (91); Berlev, Hodjash 1998, 14–16 (10), pl. 28–

²² Опис експозиції Стародавнього Єгипту належить Ф. М. Штітельман [Короткий довідник 1941, 5].

²³ © Фото автора.

²⁴ © Фото автора.

29 (II, 10); Belova, Ivanov 2002, 111–118; Tarasenko 2017, 532] (мал. 12–15)²⁵. На жаль, малі об'єкти з київської частини “російського” лота (*ушебті* та мумійна пелена) у фондах Національного музею історії України нами не були виявлені, тож їхня доля залишається невідомою. Не виключено, що вони були втрачені під час війни.

3) **Казань*** (первісний склад частини: 1 саркофаг, 9 *ушебті*). Оскільки це місто уникло руйнувань та окупації років війни, частина лота, що потрапила до цього міста, залишилася в доброму стані. У цей час вона зберігається у фондах Національного музею Республіки Татарстан, зокрема *ушебті* [Berlev, Hodjash 1998, 87 (32), 88 (38, 39), 89 (41, 42), 114 (30, 34, 39)] та внутрішній саркофаг Несітауджатахет (інв. № КП-5404/1 (за Берлевим – № 11605)) [Тураев 1904, 082–087; Niwiński 1988, 161–162 (317); Berlev, Hodjash 1998, 12–14 (9), pl. 27–28; Тарасенко 2016, 520; Bolshakov 2016, 26; Большаков 2017, 176–209].

4) **Воронеж*** (первісний склад частини: 1 мумійна кришка, 9 *ушебті*). З 1895-го по 1916 р. ця частина лота зберігалася в музеї при Юр'євському університеті (нині Тартуський університет в Естонії), що відображено, зокрема, у публікації Б. О. Тураєва [Тураев 1899, 154, 159 (43)]. Але в 1916 р. старожитності та твори мистецтва були евакуйовані з Юр'єва до Воронежа у зв'язку з воєнними діями Першої світової війни і назад так і не були повернуті. Нині ці об'єкти зберігаються у Воронежі в експозиції Художнього музею імені Івана Крамського. Тут є як *ушебті*, так і мумійна кришка (інв. № 2) [Kalling et al 2006, 32; Berlev, Hodjash 1998, 17 (12); Тарасенко 2016, 520].

5) **Москва** (первісний склад частини: 1 саркофаг (A.73 / Саїго J.E. 29687), 10 *ушебті*, 1 пелена мумії). З 1894-го по 1932 р. ця частина лота перебувала в експозиції Антропологічного музею при Московському університеті [Сущевский 2002, 41 (42)]. Як нам люб'язно повідомив у 2013 р. д-р А. Дотан (A. Dautant, Бордо), у французькому періодичному виданні “Journal des débats politiques et littéraires” від 26 травня 1895 р. є коротке повідомлення з посиланням на “Російську газету” про те, що Антропологічний музей у Москві отримав у свою експозицію саркофаг з дару Хедива 1893 р. Тепер ці дані підтверджені й архівними матеріалами з ДАОО та низки російських архівів [Крол 2017, 1003–1004]. У 1932 р. єги-

²⁵ © Фото автора.

петський саркофаг з Баб ель-Гусус був переданий з університетського музею до Державного музею образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна, де зберігається дотепер. Саркофаг Іуесанх (комплект А.73; Cairo J.E. 29687) з дару Хедива – це, безсумнівно, саркофаг інв. № І.1а.6800 [Лаврентьева 2015, 107–121]. У цьому ж музеї перебувають *ушебті* [Суцевский 2002, 116–129] та пелена мумії.

б) **Санкт-Петербург** (первісний склад частини: 1 мумійна кришка, 9 *ушебті* в Товаристві заохочення мистецтв; 1 мумійна кришка, 9 *ушебті* в Центральному училищі технічного малювання барона О. фон Штігліца). У післяреволюційний час музеї обох навчальних закладів, що отримали артефакти з лота № 6, були розформовані, а старожитності, які в них експонувалися, надійшли до Державного Ермітажу. Втім, ми не впевнені, що документація, яка б підтверджувала походження цих артефактів з дару Хедива, взагалі збереглася. Принаймні Б. О. Тураєв, який надав опис єгипетської колекції в Музеї при Центральному училищі технічного малювання барона Штігліца наприкінці ХІХ ст., про походження частини об'єктів з Баб ель-Гусус вже не знав [Тураєв 1899, 137, 139–140 (151)]. Наразі нам достовірно вдалося ідентифікувати обидві мумійні кришки з петербурзьких частин лота № 6. Тій, що була в музеї при Центральному училищі технічного малювання барона Штігліца, відповідає кришка з інв. № ДВ 3870, що надійшла до Ермітажу в 1926 р. Відповідно до опису О. М. Деревницького, у цієї кришки “пошкоджені головна пов’язка й одна сережка... спостерігаються неглибокі подряпини та тріщини, так само як і облом нижньої частини (саме ступні ніг)”²⁶ [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 32], що повністю відповідає сучасному стану пам’ятки. Мумійна кришка, яка перебувала в зібранні Товариства заохочення мистецтв має бути ототожнена з неопублікованою кришкою, що зберігається в Ермітажі під інв. № ДВ 8722²⁷. У фондах Ермітажу також зберігаються *ушебті* з дару Хедива (див.: [Aston 2009, 170 (TG 712); 170 (TG 711); 185 (TG 787); 183 (TG 781); 189 (TG 806); 191 (TG 813); 192 (TG 816); 193 (TG 821)]).

²⁶ Насправді мумійні кришки просто не мають цього конструктивного елемента, тобто ушкодження тут відсутнє.

²⁷ Ми вдячні за інформацію про цей об’єкт А. О. Большакову (Санкт-Петербург).

7) **Гельсінкі** (первісний склад частини: 1 мумійна кришка, 9 *ушебті*). Всі артефакти з лота № 6, що потрапили до музею при Гельсінкському університеті, збереглися. Більш того, їхнє походження було відоме фінським колегам [Toivari-Viitala 2009, 9], але довгий час на цей факт не звертали уваги ані західні, ані російські єгиптологи, оскільки були відсутні дані щодо первісного розподілу артефактів та їхньої точної кількості, які ми тепер маємо. До того ж артефакти з Баб ель-Гусус не експонувалися і спеціально не досліджувалися. Нині мумійна кришка жіночого саркофага з лота № 6 зберігається в Національному музеї Фінляндії під інв. № 14656 [Ancient Egypt 1993, 163 (174); Toivari-Viitala 2009, 40 (Cat. 43); fig. 43]. Дев'ять *ушебті* зберігаються в цьому ж музеї і мають інв. №№ 14565a–h [Toivari-Viitala 2009, 39 (Cat. 32–34), fig. 32–34].

8) **Варшава** (первісний склад частини: 1 саркофаг, 9 *ушебті*, 1 ящик для *ушебті*). Музейні фонди Варшави надзвичайно постраждали під час Другої світової війни, і доля низки артефактів з Баб ель-Гусус, які тут були, зокрема ящика для *ушебті*, невідома. Первісно ми мали припущення, що з лота № 6 походить саркофаг Warsaw Nat. Mus. № 236806 MNW. За своїм станом збереженості він наче відповідає опису Деревицького (**додаток 2**), а його власником є Джедхонсуефанх. Таким чином, ми сподівалися, що цей об'єкт може бути ідентифікований як саркофаг з комплекту А.141 за Дарессі (Caigo J.E. 29620). Але, як нам люб'язно повідомив проф. А. Нівинський (Варшава), цей саркофаг за стилістикою дизайну кришки датується ХХІІ династією і, відповідно, не може бути пов'язаний з Баб ель-Гусус. Втім, віднайшовся саркофаг, належність якого до цього тайника не викликає сумнівів і який походить із зібрання музею при Варшавському університеті. Це жіночий анонімний саркофаг Warsaw Nat. Mus. інв. № MNW 236807 (старий інв. № 141 988) [Dąbrowska-Smektała 1967, 7–17; Dolińska 2017, 157, fig. 2]. Його перше видання зафіксувало на ньому паперову етикетку, що була наклеєна в головах²⁸: “В Императорский Варшавский университет. № 6.

²⁸ У ході реставраційних робіт, що проводилися із саркофагом у 1990-х рр., ця етикетка була відклеєна, і нині її фрагмент зберігається в архіві Варшавського національного музею (усне повідомлення проф. А. Нівинського (Варшава)).

Саркофаг²⁹ [Dąbrowska-Smektała 1967, 7, pl. I] (мал. 16). Наведений номер збігається з номером саркофага, який було відправлено до Варшавського університету в 1895 р., згідно зі звітом Деревицького (додаток 2), що є надійним підтвердженням походження цієї пам'ятки з Баб ель-Гус'єс. Аналогічна паперова етикетка приклеєна на тильному боці п'єдесталу зовнішнього саркофага Несітауджатахет (ОАМ, № 52976): “В Императорский Новороссийский университет. Саркофаг № 4” (мал. 17)³⁰. Наскільки нам відомо, це єдина подібна етикетка, що збереглася *in situ* на пам'ятках “російського” лота. На обох етикетках упізнається почерк однієї людини – професора О. М. Деревицького. Отже, завдяки віднайденню нових архівних документів ДАОО Польща приєдналася до європейських країн, які отримали артефакти з Баб ель-Гус'єс. Що стосується, малих об'єктів з варшавської частини лота № 6, то ящик для *ушебті*, найімовірніше, було втрачено під час Другої світової війни, а ідентифікація *ушебті* наразі триває.

9) **Харків** (первісний склад частини: 1 саркофаг, 9 *ушебті*). Що стосується Харкова, то зібрання старожитностей місцевого університетського музею було переведено в 1920-х рр. до Українського історичного музею (нині Харківський історичний музей), значна частина експонатів якого загинула під час Другої світової війни. Як і у випадку з Києвом, евакуювати археологічні старожитності не встигли. Восени 1942 р. значна частина фондів історичного музею була перевезена до будівлі Педагогічного інституту на вул. Сумській, 33, де 1 листопада відкрито історико-археологічну виставку. Під час наступальної операції Червоної армії зі звільнення Харкова, яка почалася в січні 1942 р., у приміщенні Педагогічного інституту розмістився підрозділ дивізії СС “Мертва голова”. Через недбалість військових у будівлі виникла пожежа, яка тривала з 14-го по 19 лютого. У результаті у вогні було знищено більшість музейних предметів, які там перебували [Кашеварова 2005, 223–226]. У науковому архіві Харківського історичного музею зберігається опис артефактів, що зникли або були вивезені під час війни, складений у 1944 р. Як втрачені в

²⁹ Ми вдячні проф. А. Нівинському (Варшава), який звернув нашу увагу на цю етикетку.

³⁰ © Фото автора.

ньому згадуються і саркофаг, і 9 *ушебті* з дару Хедива³¹. На жаль, ця інформація, скоріше за все, відповідає дійсності. Відповідно, якщо списки старожитностей “російського” лота Е. Бругша та Ж. Дарессі є правильними, то харківський саркофаг, який загинув у полум’ї війни, належав “божому батькові Амона-Ра, царя богів” Джедхонсуефанху, сину Шедсухора (комплект А.141 за Дарессі; Cairo J.E. 29620) [Daressy 1907, 13, 19].

Отже, підведемо головні підсумки.

– Нові документи з Державного архіву Одеської області, введені в науковий обіг у цій статті, дали змогу встановити точний склад і повний список розподілу старожитностей лота № 6 з Одеси по музеях навчальних закладів колишньої Російської імперії, а також переглянути дані Е. Бругша та Ж. Дарессі щодо складу цього лота, який виявився більшим, ніж вважалося. Ці дані повністю спростовують думку низки дослідників, які вважають, що розподіл та відправка старожитностей з дару Хедива з Одеси в 1894–1895 рр. не були належним чином задокументовані³².

– Безпосередньо питанням розподілу та розсилки цих артефактів займався професор Новоросійського (Одеського) імп. університету Олексій Миколайович Деревіцький.

³¹ “Инвентарная опись культурно-исторических ценностей и материалов Украинского Исторического Музея в Харькове, разграбленных и уничтоженных немецко-фашистскими захватчиками в период временной оккупации 1941–43 гг.”, 1944 р. [НФ ХІМ, арк. 11]. Ми вдячні правцівнику Харківського історичного музею *Л. І. Бабенку* (Харків) за надану в наше розпорядження копію цього документа.

³² Напр.: [Большаков 2017, 177 (“К сожалению, распределение подаренных Хедивом египетских древностей между университетскими собраниями Российской империи состоялось до их научного описания как единого целого, что впоследствии породило проблему определения как точного количества предметов, прибывших в Россию, так и их дальнейшего перемещения по различным собраниям”); Крол 2017, 992 (“... список, в котором бы содержалась информация о том, куда направлены конкретные предметы, составлен не был, и в результате местонахождение большинства памятников, особенно мелких статуэток, до сих пор не установлено”), 1007 (“К сожалению, распределение египетских памятников из “жреческого тайника” по музеям Российской империи не было задокументировано»)].

– У 1895 р. старожитності були відправлені в дев'ять музеїв восьми міст, а одна частина залишилася в Одесі. Підкреслимо, що раніше єгиптологи достеменно знали лише про п'ять місць, де були предмети з Баб ель-Гусує, два з яких – в Україні.

– Проведене дослідження сучасної локалізації та збереженості старожитностей “російського” лота дає змогу стверджувати, що на сьогодні достовірно відомо місцеперебування артефактів з дев'яти його частин, що зберігаються в музеях чотирьох європейських країн, зокрема в таких містах: Одеса, Київ, Воронеж (з Юр'єва/Гарту), Казань, Москва, Санкт-Петербург, Гельсінкі та Варшава. Десяту частину лота, що надійшла до Харкова, найімовірніше, слід визнати втраченою. Отже, доля 6-го лота Баб ель-Гусує є найбільш складною та заплутаною серед усіх інших лотів.

– Завдяки новим архівним матеріалам вдалося ідентифікувати три значні пам'ятки зі складу лота № 6 Баб ель-Гусує, про точне походження яких не було відомо:

1) мумійна кришка, Ермітаж, № ДВ 3870, походить з частини лота, що раніше перебувала в музеї при Училищі технічного малювання барона О. фон Штігліца в Санкт-Петербурзі;

2) мумійна кришка, Ермітаж, № ДВ 8722, має бути ототожнена з кришкою, що була відправлена до музею при Товаристві захоплення мистецтв у Санкт-Петербурзі;

3) анонімний жіночий саркофаг, Warsaw, Nat. Mus., № MNW 236807 (старий № 141988), походить з частини лота, що була відправлена до музею при Варшавському університеті.

Наразі продовжуються робота з розшуку фотографій старожитностей “російського” лота, зроблених в Одесі в 1895 р., та ідентифікація малих артефактів зі складу цього лота, зокрема *ушебті*. Крім того, готується до видання публікація самих старожитностей лота № 6 Баб ель-Гусує.

Ілюстрації

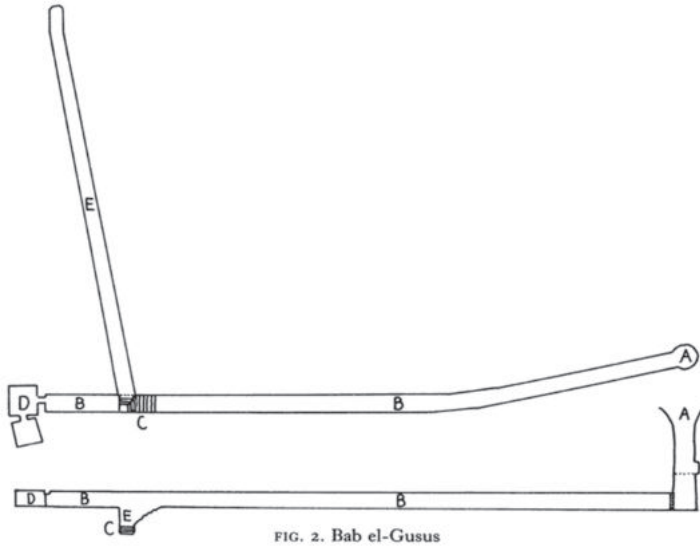
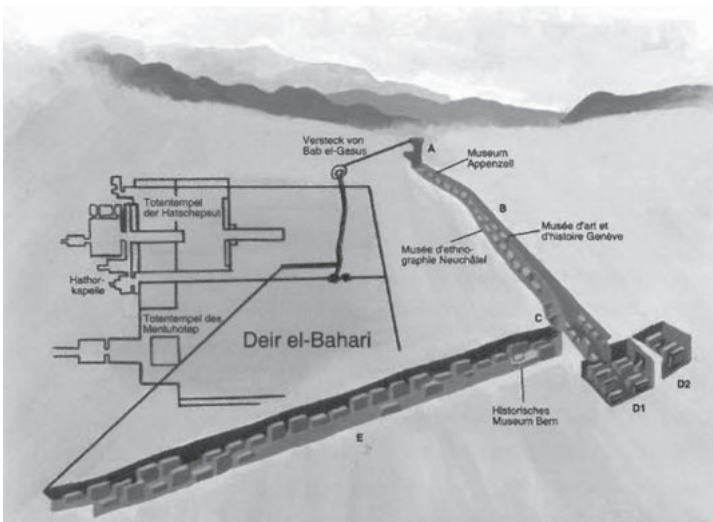
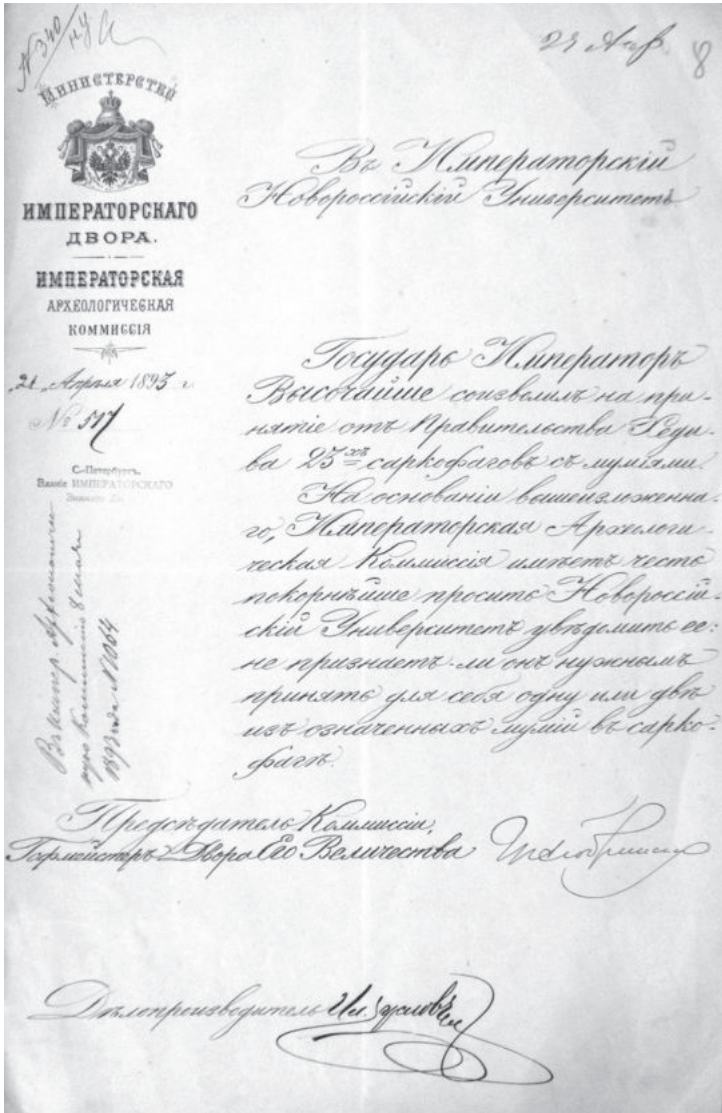


FIG. 2. Bab el-Ghusus

Мал. 1. Другий тайник жрецьких мумій у Дейр ель-Бахрі (Баб ель-Гусус) (за [Niwiński 1984, 75, fig. 2])



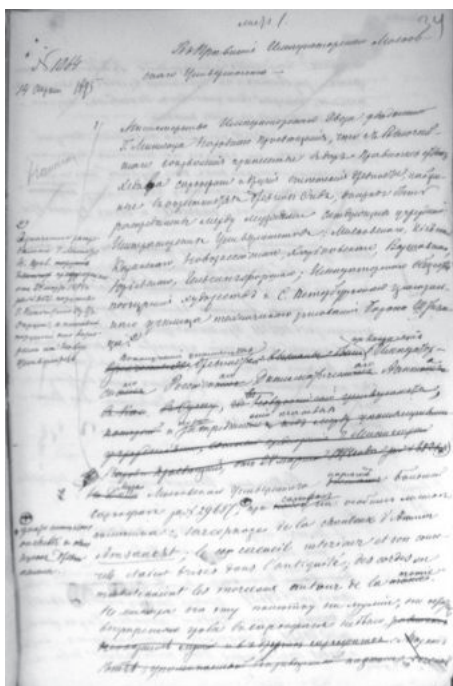
Мал. 2. Другий тайник жрецьких мумій у Дейр ель-Бахрі (Баб ель-Гусус) (за [Küffer, Siegmann 2007, 45, Abb. 2])



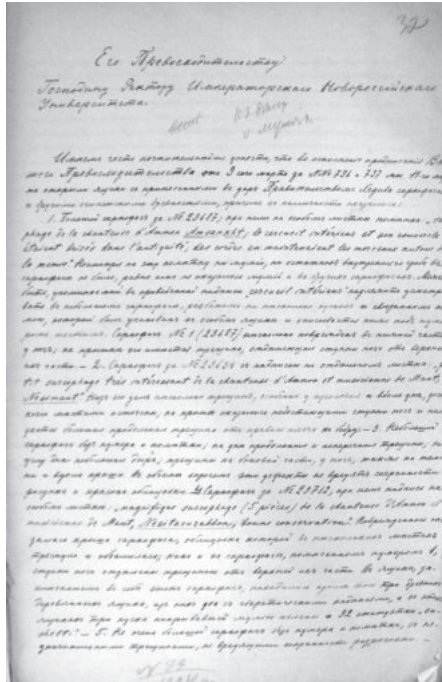
Мал. 3. Лист Імператорської археологічної комісії від 21 квітня 1893 р., надісланий до Новоросійського (Одеського) університету, стосовно отримання артефактів з Баб ель-Гусус [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 8]



Мал. 4. Професор Олексій Миколайович Деревницький (1859–1943)
(фото за [Непомнящий 2016, 201])



Мал. 5. Перший аркуш чорнового варіанта звіту О. М. Деревницького
щодо розподілення старожитностей з Баб ель-Гусує
[ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 34]



Мал. 6. Перший аркуш чистового звіту О.М. Деревицького щодо розподілення старожитностей з Баб ель-Гусуц [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 32]



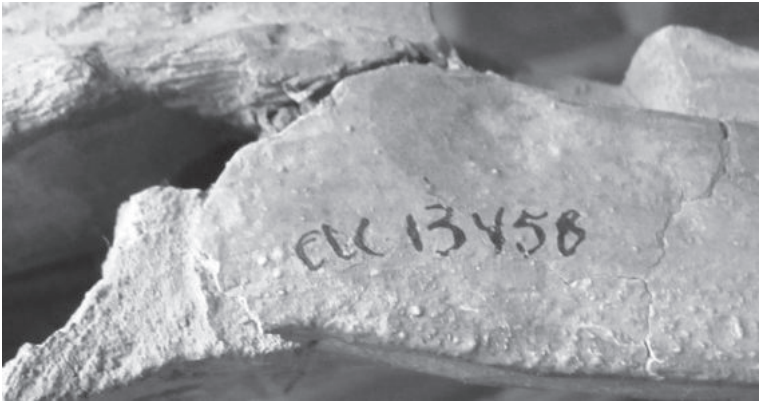
Мал. 7. Зовнішній саркофаг Несітауджатахет, ОАМ, № 52976, лівий бік (© Фото автора)



Мал. 8. Зовнішній саркофаг Несітауджатахет, ОАМ, № 52976,
правий бік (© Фото автора)



Мал. 9. Зовнішній саркофаг Несітауджатахет, ОАМ, № 52976,
внутрішня поверхня (© Фото автора)



Мал. 10. Інвентарний номер “ас 13458” Центрального історичного музею ім. Т. Г. Шевченка (1936–1941 рр.) на саркофазі Несмут, ОАМ, № 71695 (© Фото автора)



Мал. 11. Неідентифікований інвентарний номер “7089” на саркофазі Несмут, ОАМ, № 71695 (© Фото автора)



Мал 12. Саркофаг Несмут, ОАМ, № 71695, лівий бік (© Фото автора)



Мал 13. Саркофаг Несмут, ОАМ, № 71695, правий бік (© Фото автора)



Мал 14. Саркофаг Несмут,
ОАМ, № 71695
(© Фото автора)



Мал 15. Саркофаг Несмут, ОАМ,
№ 71695 внутрішня поверхня,
кришка (© Фото автора)



№ Императорскіи
Варшавскіи уни-
верситетъ.
№ 6. Саркофагъ

Мал. 16. Паперова етикетка на саркофазі, Warsaw,
Nat. Mus., № MNW 236807 (за [Dąbrowska-Smektała 1967, pl. I])



№ Императорскіи
Новороссійскіи
университетъ.
Сарафранъ № 4.

Мал. 17. Паперова етикетка на саркофазі Несітауджатахет,
ОАМ, № 52976 (© Фото автора)

ДОДАТОК 1

**Лист Імператорської археологічної комісії
від 21 квітня 1893 р., надісланий
до Новоросійського (Одеського) університету
стосовно отримання артефактів з Баб ель-Гусує (мал. 3)
("Дело о правлении Императорского Новороссийского
университета: о разных пожертвованиях, 1894 год"
[ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 8])**

Министерство Императорского Двора
Императорская Археологическая Комиссия
21 Апреля 1893 г.
№ 517

В Императорский
Новороссийский Университет

Государь Император Высочайше соизволил на принятие от Правительства Хедива 23х саркофагов с мумиями. На основании вышеизложенного, Императорская Археологическая Комиссия имеет честь покорнейше просить Новороссийский университет уведомить ее: не признает он нужным принять для себя одну или две из означенных мумий в саркофаге.

Председатель Комиссии
Гофмейстер Двора Его Величества *А. А. Бобринский* [підпис]
Делопроизводитель *И. А. Суслов* [підпис]

ДОДАТОК 2

Звіт О. М. Деревницького щодо розподілення
старожитностей з Баб ель-Гусує (березень 1895 р.)
[ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 32–33]

[аркуш 32]

Его Превосходительству
Господину Ректору Императорского Новороссийского
Университета

Имеем честь почтительнейше донести, что в исполнение предписания Вашего превосходительства от 9го марта №№ 796 и 797 мы 11 марта открыли ящики с принесенными в дар Правительством Хедива саркофагами и другими египетскими древностями, причем в наличности оказалось:

1. Большой саркофаг за № 29687; при нем на особом листке пометка: «sarcophage de la chanteuse d'Ammon Amsankht; le cercueil intérieur et son couvercle étaient brisés dans l'antiquité; des cordes en maintenaient les morceaux autour de la momie». Несмотря на эту пометку, ни мумии, ни остатков внутреннего гроба в саркофаге не было, равно как не оказалось мумий и в других саркофагах. Может быть, упоминаемый в приведенной надписи «cercueil intérieur» надлежит усматривать в небольшом саркофаге, разбитом на несколько кусков и связанных тесьмою, который был упакован в особом ящике и описывается нами под номером шестым. Саркофаг № 1 (29687) несколько поврежден в нижней части, у ног; на крышке его имеется трещина, отделяющая ступни ног от верхней их части. – 2. Саркофаг № 29634 с надписью на отдельном листке; «petit sarcophage très intéressant de la chanteuse d'Ammon et musicienne de Mout, Nesimout». Низ его дал несколько трещин, особенно у изголовья и вдоль дна, доски коего местами источены; на крышке оказались недостающими ступни ног, наблюдаются большие продольные трещины от правого плеча к бедру. – 3. Небольшой саркофаг без номера и пометки; на дне продольные и поперечные трещины, в углу дна небольшая дыра; трещины на боковой части, у ног; также на темени и вдоль крыши. Но объемы впрочем этих дефектов³³ не вредят сохранности рисунка и краски облицовки. – 4. Саркофаг № 29712, при нем

³³ Буквально выписано “эти дефекты”. – *Прим. автора.*

надпись на особом листке; «magnifique sarcophage (5 pièces) de la chanteuse d'Ammon et musicienne de Mout, Nesitaouzakhon, bonne conservation». Поврежденною оказалась крыш(к)а саркофага, облицовка которой в нескольких местах треснула и обвалилась; как и в саркофаге, помеченном номером 1, ступни ног отделены трещиной от верхней их части. В ящике, заключавшем в себе этот саркофаг, находились кроме того три древних деревянных ящика, из них два с иератическими³⁴ надписями, а в этих ящиках три куса покрывавшей мумию пелены и 92 статуэтки “oushebtî”. – 5. Не очень большой саркофаг без номера и пометки, с незначительными трещинами, не вредящими сохранности разрисовки. – [аркуш 32 зв.] 5. Упомянувшийся выше малый саркофаг весьма плохой сохранности, тщательно перевязанный тесьмою; в дне саркофага глубокие трещины и дыры; боковые части, прикрепленные к доскам дна деревянными шипами, в многих местах отделяются; крышка состоит из трех неплотно прилегающих друг к другу кусков; глиняная облицовка значительно повреждена. Как показывает особенная тщательность упаковки и гнилость дерева, саркофаг несомненно был уже найден в этом крайне поврежденном состоянии. – 7, 8, 9 и 10. Четыре крышки саркофагов, из коих на одной (№ 10) повреждена головная повязка и одна серьга; на всех наблюдаются неглубокие царапины и трещины, равно как облом нижней части (именно ступней ног)³⁵.

По подробном рассмотрении означенных древностей и списка учреждений, между которыми они должны быть разделены, произведено было следующее их распределение.

Саркофаг, помещенный в вышеприведенном перечни под номером 1, отличающийся наилучшей сохранностью и занимающий первое место по величине, назначен на отправление в Императорский Московский университет³⁶; саркофаг № 2 – в

³⁴ Тобто “иератическими”, насправді, скоріше за все, написи були виписані ієрогліфікою (див.: [Aston 2009, 364–374]). – *Прим. автора.*

³⁵ Насправді це не ушкодження, а конструктивна особливість мумійних кришок, що не мають цього елемента (див.: [Niwiński 1988, 60]). – *Прим. автора.*

³⁶ Зовнішній саркофаг Іуєсанх, Москва, ГМІИ, І.1а.6800 (комплект А.73 / Cairo J.E. 29687). – *Прим. автора.*

Императорский Киевский университет Св. Владимира³⁷; саркофаг № 3 – в Императорский Казанский университет³⁸; саркофаг № 4 оставлен для музея изящных искусств при Императорском Новороссийском университете³⁹; саркофаги № 5 и 6 назначены для университетов Харьковского⁴⁰ и Варшавского⁴¹; крышки саркофагов № 7 и 8 – для университетов Юрьевского⁴² и Гельсинфорского⁴³, крышка № 9 – для Императорского общества Поощрения Художеств⁴⁴, крышка № 10 – для Центрального училища технического рисования барона Штиглица⁴⁵. Прочие мелкие древности распределены так: в университеты Московский и Киевский препровождаются по 10 статуэток “oushebtî” и по куску древней пелены, в Варшавский университет – 10 статуэток и один ящик с надписью, для музея при Новороссийском университете оставлены два ящика меньших размеров (из них один без надписи), один кусок пелены и 8 статуэток; все остальные учреждения получают по 9 статуэток.

В виду того, что при весьма различном качестве саркофагов и разной степени их сохранности совершенно равномерное рас-

³⁷ Саркофаг Несмут, Одеса, ОАМ, № 71695 (комплект А.48 / Саіго J.E. 29634). – *Прим. автора.*

³⁸ Внутрішній саркофаг Несітауджатахет, Казань, Національний музей Республіки Татарстан, інв. № 11605 / КП-5404/1 (комплект А.96 / Саіго J.E. 29712). – *Прим. автора.*

³⁹ Зовнішній саркофаг Несітауджатахет, Одеса, ОАМ, № 52976 (комплект А.96 / Саіго J.E. 29712). – *Прим. автора.*

⁴⁰ Втрачений (?). Імовірно, це був внутрішній саркофаг Джедхонсуефанха, сина Шедсухора (комплект А.141 / Саіго J.E. 29620). – *Прим. автора.*

⁴¹ Анонімний жіночий саркофаг, Warsaw, Nat. Mus., № MNW 236807. – *Прим. автора.*

⁴² Жіноча мумійна кришка Несітауджатахет (?), Воронеж, Художній музей ім. І. М. Крамського, інв. № 2. – *Прим. автора.*

⁴³ Жіноча мумійна кришка, Helsinki, Nat. Mus., № 14656. – *Прим. автора.*

⁴⁴ Чоловіча мумійна кришка (Джедхонсуефанха, сина Шедсухора?), Санкт-Петербург, Державний Ермітаж, інв. № ДВ 8722. – *Прим. автора.*

⁴⁵ Жіноча мумійна кришка, Санкт-Петербург, Державний Ермітаж, інв. № ДВ 3870. – *Прим. автора.*

пределение их между учреждениями было недостижимо, предпочтение было отдано старейшим русским университетам и притом тем из них, в которых читается история искусств, перед остальными учреждениями. В возмещение для этой неравномерности, а также в виду научной важности и интереса пожертвованных Правительством Хедива памятников было признано необходимым сделать точные фотографические снимки с них, каковые и [аркуш 33] сообщить в Императорский Эрмитаж⁴⁶ и все вышеупомянутые учреждения. В виду удешевления фотографирование решено проучить Одесскому обществу любителей фотографий. По окончанию фотографирования все означенные выше древности были в нашем присутствии заделаны в ящики упаковщиками Лангре, принявшими на себя ответственность за их сохранность, и сданы транспортному обществу “Надежда” для доставления по назначению. Все счета по упаковке, фотографированию и отправке древностей будут представлены нами в Казначейство университета согласно постановлению Правления, квитанции от общества “Надежда” при сем прилагаются. 1895 год, март _____ дня.

Ординарный профессор *А. Деревницкий* [підпис]

И. д. экстраординарного профессора *А. Павловский* [підпис]

⁴⁶ Возможно, мова йде про намір надіслати до Ермітажу зазначені світлини старожитностей, але чи цей намір було реалізовано, архівні документи ДАОО не повідомляють. – *Прим. автора.*

ДОДАТОК 3

**Копія відношення Правління
Новоросійського університету від 14 квітня 1895 р.
за № 1065 до Правління університету Св. Володимира
стосовно надісланих старожитностей з Баб ель-Гусує**

[НА ІА НАНУ, ф. 13, № 79, арк. 1–1 зв.]

[аркуш 1]

Копия отношения Правления Императорского
Новороссийского университета от 14 апреля 1895 года
за № 1065 в Правление
Императорского Университета Св. Владимира

Министерство Императорского Двора уведомило г. Министра Народного Просвещения, что с Высочайшего соизволения принесенные в дар правительством Хедива саркофаги и другие египетские древности, найденные в окрестностях древних Фив, должны быть распределены между музеями следующих учреждений: Императорских университетов – Московского, Киевского, Казанского, Юрьевского и Гельсингфорского; Императорского Общества поощрения художеств и С. Петербургского Центрального училища технического рисования барона Штиглица. Означенное распределение г. Министр Народного просвещения предложением от 24 марта 1894 года за № 6521⁴⁷ поручил г. Попечителю Одесского Учебного Округа, а последний поручение это возложил на Новороссийский Университет.

По получении упомянутых древностей из Каира от Императорского Российского Дипломатического Агента и по распределении таковых музею Университета Св. Владимира назначены: саркофаг за № 29634, десять статуэток *oushebt* и один кусок древней пелены. Саркофаг за № 29634, с надписью на отдельном листе: “*Petit sarcophage très interessant de la chanteuse d’Amon et musicieune de Maut, Nesimant*”. Низ его дал несколько трещин, особенно у изголовья и вдоль дна, доски коего местами источены, на крышке оказались недостающими ступни ног и наблюдается

⁴⁷ Цей же наказ згадується в листі з канцелярії попечителя Одеського навчального округу до канцелярії Новоросійського університету від 8 квітня 1894 р. [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 9–10]. – *Прим. автора.*

большая продоль- [аркуш 1зв.] ная трещина от правого плеча к бедру⁴⁸; мумии не оказалось.

Все упомянутые древности, упакованные в особый ящик, сданы в транспортную контору “Надежда” для отсылки в Киев.

Прилагая квитанцию означенной конторы за № 1177272⁴⁹, Правление Университета имеет честь просить о получении древностей прислать уведомление⁵⁰.

Подлинное за надлежащими подписями.

С подлинным верно:

Секретарь Правления

[підпис]

СКОРОЧЕННЯ

ВДИ – Вестник древней истории. Москва.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Одеса.

НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології НАН України. Київ.

НФ НМІУ – Науковий фонд Національного музею історії України. Київ.

НФ ХІМ – Науковий фонд Харківського історичного музею. Харків.

ASAÉ – Annales du Service des Antiquités de l'Égypte. Le Caire.

JEA – Journal of the Egyptian Archaeology. London.

PM².1–2 – Porter B., Moss R. L. B. (eds.), **Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs and Paintings**; 2nd Edition. Vol. I: The Theban Necropolis; Parts 1 and 2. Oxford, 1970.

⁴⁸ Опис стану саркофагу збігається з описом у звіті О. М. Деревицького (див. **додаток 2**), що вказує на те, що це і подібні відношення також складав Деревицький. – *Прим. автора.*

⁴⁹ Цей рахунок (1177272/1828) згадується у звіті О. М. Деревицького щодо фінансових витрат, пов'язаних з розсилкою старожитностей, при цьому вказано, що вартість відправки за цим рахунком становить 5 крб. 90 коп. [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 46 зв.]. – *Прим. автора.*

⁵⁰ Відповідне повідомлення про отримання старожитностей відсутнє серед пов'язаних з розсилкою старожитностей документів у ДАОО. Повідомлення про отримання артефактів серед цих документів є тільки від Харківського та Казанського університетів, а також від Центрального училища технічного малювання барона О. фон Штігліца [ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 33, арк. 39, 41, 42]. – *Прим. автора.*

ЛІТЕРАТУРА

Большаков В. А. Саркофаг жрицы *Nsy-t3-wd3t-3ht* из собрания Национального музея республики Татарстан // **ВДИ.** 2017. № 1.

Доконт Н. Г. Древнеегипетские памятники в Одесском государственном археологическом музее // **ВДИ.** 1965. № 2.

Ізбаиш Т. О. Деревицький Олексій Миколайович // **Професори Одеського (Новоросійського) університету. Біографічний словник.** Т. 1: Ректори. Одеса, 2005.

Кашеварова Н. Обґрунтування історичних прав на українські території в ідеологічній доктрині нацизму: промова гаупттайнзацфюрера Оскара Венднагеля на відкритті історико-археологічної виставки у Харкові 1 листопада 1942 р. // **Архіви України.** 2005. № 1–3.

Киевский... 1906 – Киевский Художественно-промышленный и научный музей имени Его Величества Государя Императора Николая Александровича. Отдел Археологии. Краткий указатель предметов. Киев, 1906.

Короткий довідник 1941 – Центральний історичний музей ім. Т. Г. Шевченка в м. Києві. Короткий довідник. Київ, 1941.

Крол А. А. Новые архивные материалы о египетских древностях, подаренных Хедивом Аббасом II России // **ВДИ.** 2017. № 4.

Лаврентьева Н. В. Саркофаг жрицы Амона Иус-анх из собрания ГМИИ им. А. С. Пушкина (Инв. I.1a.6800) // **Петербургские египтологические чтения 2013–2014. Памяти Юрия Яковлевича Перепелкина: к 110-летию со дня рождения / Труды Государственного Эрмитажа.** Т. 76. Санкт-Петербург, 2015.

Непомнящий А. Забутий подвижник освітянського краєзнавства: Олексій Деревицький // **Освітянське краєзнавство в особах.** Київ, 2011.

Непомнящий А. А. Перипетии судьбы российского профессора: неизвестные сюжеты биографии А. Н. Деревицкого // **Пространство и Время.** 2016. № 3–4 (25–26).

Радієвська Т., Себта Т., Сорокіна С. Документи свідчать: вивезення на захід збірок Крайового музею до- і ранньої історії в Києві у 1943–1945 рр. // **Український археографічний щорічник.** Вип. 20/21, т. 23/24. Київ (у друці).

Суцєвський А. Г. (ред.) **Путь к бессмертию: Памятники древнеегипетского искусства в собрании ГМИИ им. А. С. Пушкина**

на / Сост. О. Д. Берлев, О. А. Васильева, О. П. Дюжева: Введ. С. И. Ходжаш. Москва, 2002.

Тарасенко Н. А. Внешний саркофаг ОАМ № 52976 и погребальный инвентарь Неситауджатахет // **Стародавнє Причорномор'я**. Вип. XI. Одеса, 2016.

Тураев Б. А. Описание египетских памятников в русских музеях и собраниях. Ч. I–IV // **Записки Восточного отделения Императорского археологического общества**. Т. 11. Санкт-Петербург, 1899.

Тураев Б. А. Описание египетских памятников в русских музеях и собраниях. Ч. V–VI // **Записки Восточного отделения Императорского археологического общества**. Т. 12. Санкт-Петербург, 1899a.

Тураев Б. А. Описание египетских памятников в русских музеях и собраниях. Ч. VII // **Записки Восточного отделения Императорского археологического общества**, 1902–1903. Т. 15. Санкт-Петербург, 1904.

Тураев Б. А. Описание Египетского отдела музея Императорского Одесского Общества Истории и Древностей // **Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей**. Т. 30. Одесса, 1912.

Тураев Б. А. Провинциальные собрания египетских древностей // **Экскурсионный вестник**. Кн. 1. Москва, 1914.

Урсу Д. Таврійський університет, його наставники і вихованці. Перший декан // **Кримська світлина**. 1999. 24 вересня, п'ятниця.

Ancient Egypt 1993 – Ancient Egypt – A Moment of Eternity / Muinainen Egypti – Hetki Ikuisuudesta (30.8.1993 – 2.1.1994) / Tampereen taidemuseon julkaisuja, 51 / Publications of the Tampere Art Museum, 51. Tampere, 1993.

Aston D. A. **Burial assemblages of Dynasty 27–25. Chronology. Typology. Developments** / Contributions to the Chronology of the Eastern Mediterranean, 21; Denkschriften der Gesamtakademie, 54. Wien, 2009.

Belova G. A., Ivanov S. V. The inner coffin of Nesy-mwt from the priestly cache of Bab el-Gasus // Eldalmaty M., Trad M. (eds.). **Egyptian Museum Collections around the World**. Vol. 1. Cairo, 2002.

Berlev O., Hodjash Sv. **Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt. From the Museums of the Russian Federation, Ukraine,**

Bielorussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States / Orbis Biblicus et Orientalis, 17. Freiburg – Göttingen, 1998.

Bolshakov V. Inner coffin of Nesytaudjatakhet from the collection of the National Museum of the Republic of Tatarstan (Russia, Kazan) // **Bab el-Gasus in Context. Egyptian Funerary Culture during the 21st Dynasty.** Lisbon, 2016.

Dąbrowska-Smektała E. Coffin of Tay-akhuth, Chantress of Amūn-Re // **Rocznik Orientalistyczny.** 1967. XXX (2).

Daressy G. Les sépultures des prêtres d'Ammon à Deir el-Bahari. Appendice I, Plan et coupe de la cachette de Deir el-Bahari. Appendice II, Disposition des cercueils dans la cachette // **ASAÉ.** 1900. T. 1.

Daressy G. Les cercueils des prêtres d'Ammon (deuxième trouvaille de Deir el-Bahari) // **ASAÉ.** 1907. T. 8.

Dolińska M. The Third Intermediate Period coffins in the National Museum in Warsaw. Presentation of the collection // **Proceedings First Vatican Coffin Conference, 19–22 June 2013 /** Ed. by A. Amenta, H. Guichard. Vol. I. Vatican, 2017.

Graefe E., Belova G. (eds.). **The Royal Cache TT 320 – a re-examination.** Cairo, 2010.

Hagen Fr., Ryholt K. **The Antiquities Trade in Egypt 1880–1930. The H. O. Lange Papers.** Copenhagen, 2016.

Kalling K. et al (ed.). **Dorpat – Yuryev – Tartu, and Voronezh: The fate of the University collection I.** Tartu, 2006.

Küffer A., Siegmann R. **Unter dem Schutz der Himmelsgöttin. Ägyptische Särge, Mummen and Masken in der Schweiz.** Zürich, 2007.

Niwiński A. **21st Dynasty Coffins from Thebes. Chronological and Typological Studies /** Theben, Bd. V. Mainz am Rhein, 1988.

Niwiński A. The Bab El-Gusus Tomb and the Royal Cache in Deir El-Bahri // **JEA.** 1984. Vol. 70.

Sousa R. The Tomb of the Priests of Amun at Thebes: The History of the Find // **The Coffins of the Priests of Amun. Egyptian coffins from the 21st Dynasty in the collection of the National Museum of Antiquities in Leiden /** Ed. by L. Weiss / Papers on archaeology of the Leiden Museum of Antiquities. Leiden, 2017.

Tarasenko M. Bab el-Gasus Lot VI in the light of new archive documents // **Bab el-Gasus in Context. Egyptian Funerary Culture during the 21st Dynasty. 19–20 September 2016, Lisbon. Book of Abstracts.** Lisbon, 2016.

Tarasenko M. The Third Intermediate Period coffins in the Museums of Ukraine // **Proceedings First Vatican Coffin Conference, 19–22 June 2013** / Ed. by A. Amenta, H. Guichard. Vol. II. Vatican, 2017.

Toivari-Viitala J. (ed.), **Egypt! The 40th Anniversary Exhibition of the Finnish Egyptological Society. 15.5–13.9.2009**. Vammala, 2009.

REFERENCES

Abbreviations

VDI – Vestnik drevney istorii. Moscow. (In Russian).

DAOO – Derzhavnyi arkhiv Odes'koyi oblasti. Odesa. (In Ukrainian).

NA IA NANU – Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohiyi NAN Ukrainy. Kyiv. (In Ukrainian).

NF NMIU – Naukovyi fond Natsional'noho muzeyu istoriyi Ukrainy. Kyiv. (In Ukrainian).

NF KhIM – Naukovyi fond Kharkivs'oho istorychnoho muzeyu. Kharkiv. (In Ukrainian).

ASAÉ – Annales du Service des Antiquités de l'Égypte. Le Caire.

JEA – Journal of the Egyptian Archaeology. London.

PM ²I.1–2 – Porter B., Moss R. L. B. (eds.) (1970), *Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs and Paintings, Vol. I: The Theban Necropolis, Parts 1 and 2*, 2nd Edition, Griffith Institute and Ashmolean Museum, Oxford.

Bolshakov V. A. (2017), “Sarkofag zhritsy *Nsy-t3-wd3t-3ht* iz sobraniya Natsional'nogo muzeya respubliky Tatarstan”, *Vestnik drevney istorii* 1, pp. 176–209. (In Russian).

Dokont N. G. (1965), “Drevneyegipetskiye pamyatniki v Odesskom gosudarstvennom arkheologicheskom muzeye”, *Vestnik drevney istorii* 2, pp. 206–12. (In Russian).

Izbash T. O. (2005), “Derevytskyi Oleksiy Mykolayovych”, *Profesory Odes'koho (Novorosys'koho) universytetu. Biohrafichnyy slovnyk. T.1: Rektory*. Mechnikov Odessa National University, Odesa, pp. 44–8. (In Ukrainian).

Kashevarova N. (2005), “Obgruntuvannya istorychnykh prav na ukrayins'ki terytoriyi v ideolohichniy doktryni natsyzmu: promova hauptaynzatsfyurera Oskara Vendnahelya na vidkrytti istoryko-arkheolohichnoyi vystavky u Kharkovi 1 lystopada 1942 r.”, *Arkhivy Ukrainy* 1–3, pp. 222–32. (In Ukrainian).

Kiyevskiy... (1906), *Kiyevskiy Khudozhestvenno-promyshlennyy i nauchnyy muzey imeni Ego Velichestva Gosudarya Imperatora Nikolaya Aleksandrovicha. Otdel Arkheologii. Kratkiy ukazatel' predmetov*, Kiev. (In Russian).

Korotkyy dovidnyk (1941), *Tsentral'nyy istorychnyy muzey im. T. H. Shevchenka. Korotkyy dovidnyk*, Kyiv. (In Ukrainian).

Krol A. A. (2017), "Novyye arkhivnyye materialy o egipetskikh drevnostyakh, podarenykh Khedivom Abbasom II Rossii", *Vestnik drevney istorii* 4, pp. 991–1008. (In Russian).

Lavrentyeva N. V. (2015), "Sarkofag zhritsy Amona Ius-ankh iz sobraniya GMII im. A. S. Pushkina (Inv. I.1a.6800)", *Peterburgskiy egiptologicheskyye chteniya 2013–2014. Pamyati Yuriya Yakovlevicha Perepelkina: k 110-letiyu so dnya rozhdeniya*, Trudy Gosudarstvennogo Ermitazha 76, Saint-Peterburg, pp. 107–21. (In Russian).

Nepomnyashchyy A. (2011), "Zabutyy podvyzhyk osvityans'koho krayeznavstva: Oleksiy Derevytskyi. Osvityan'ske krayeznavstvo v osobakh. Kyiv, pp. 99–105. (In Ukrainian).

Nepomnyashchyy A. A. (2016), "Peripetii sud'by rossiyskogo professora: neizvestnyye syuzhety biografii A.N. Derevitskogo", *Prostranstvo i Vremya* 3–4 (25–26), pp. 201–19. (In Russian).

Radiyevs'ka T., Sebta T., Sorokina S. (*in print*), "Dokumenty svidchat': vyvezennya na zakhid zbirk Krayovoho muzeyu do- i rann'oyi istoriyi v Kyevi u 1943–1945 rr.", *Ukrayins'kyi arkheohrafichnyy shchorichnyk* 20/21, t. 23/24. (In Ukrainian).

Sushchevskiy A.G. (ed.) (2002), *Put' k bessmertiyu: Pamyatniki drevneyegipetskogo iskusstva v sobranii GMII im. A. S. Pushkina*, Vostochnaya literatura RAN, Moscow. (In Russian).

Tarasenko N. A. (2016), "Vneshniy sarkofag OAM № 52976 i pogrebal'nyy inventar' Nesitaudzhatakhet", *Starodavne Prichornomor'ya* XI, pp. 517–20. (In Russian).

Turaev B. A. (1899), "Opisaniye egipetskikh pamyatnikov v russkikh muzeyakh i sobraniyakh, Ch. I–IV", *Zapiski Vostochnogo otdeleniya Imp. Russkogo arkheologicheskogo obshchestva* 11, Saint-Petersburg, pp. 115–64. (In Russian).

Turaev B. A. (1899a), "Opisaniye egipetskikh pamyatnikov v russkikh muzeyakh i sobraniyakh, Ch. V–VI", *Zapiski Vostochnogo otdeleniya Imp. Russkogo arkheologicheskogo obshchestva* 12, Saint-Petersburg, pp. 179–217. (In Russian).

Turaev B. A. (1904), “Opisaniye egipetskikh pamyatnikov v russkikh muzeyakh i sobraniyakh, Ch. VII”, *Zapiski Vostochnogo otdeleniya Imp. Russkogo arkheologicheskogo obshchestva, 1902–1903* 15. Saint-Petersburg, pp. 081–0101. (In Russian).

Turaev B. A. (1912), “Opisaniye Egipetskogo otdela muzeya Imperatorskogo Odesskogo Obshchestva Istorii i Drevnostey”, *Zapiski Imperatorskogo Odesskogo Obshchestva Istorii i Drevnostey* 30, Odessa, pp. 72–90. (In Russian).

Turaev B. A. (1914), “Provintsial’nyye sobraniya egipetskikh drevnostey”, *Ekskursionnyy vestnik* 1, pp. 24–33. (In Russian).

Ursu D. “Tavriyskyy universytet, yoho nastavnyky i vykhovantsi. Pershyy dekan”, *Kryms’ka svitlyna*. 24 veresnya, p’yatnytsya, p. 19. (In Ukrainian).

Ancient Egypt (1993), *Ancient Egypt – A Moment of Eternity / Muinainen Egypti – Hetki Ikuisuudesta (30.8.1993 – 2.1.1994)*, Tampereen taidemuseon julkaisuja; 51 / Publications of the Tampere Art Museum; 51, Tampereen taidemuseon, Tampere.

Aston D. A. (2009), *Burial assemblages of Dynasty 27–25. Chronology. Typology. Developments*, Contributions to the Chronology of the Eastern Mediterranean 21; Denkschriften der Gesamtakademie 54, Osterreichische Akademie der Wissenschaften, Wien.

Belova G. A. and Ivanov S. V. (2002), “The inner coffin of Nesy-mwt from the priestly cache of Bab el-Gasus”, Eldalmy M., Trad M. (eds.), *Egyptian Museum Collections around the World* 1. Cairo, pp. 111–8.

Berlev O. and Hodjash Sv. (1988), *Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt. From the Museums of the Russian Federation, Ukraine, Bielorrussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States*, Orbis Biblicus et Orientalis 17, University Press Fribourg; Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen, Freiburg and Göttingen.

Bolshakov V. (2016), “Inner coffin of Nesytaudjatakhet from the collection of the National Museum of the Republic of Tatarstan (Russia, Kazan)”, *Bab el-Gasus in Context. Egyptian Funerary Culture during the 21st Dynasty. 19–20 September 2016, Lisbon. Book of Abstracts*, Lisbon, p. 26.

Dąbrowska-Smektała E. (1967), “Coffin of Tay-akhuth, Chantress of Amūn-Re”, *Rocznik Orientalistyczny* XXX (2), pp. 7–17.

Daressy G. (1900), “Les sépultures des prêtres d’Ammon à Deir el-Bahari. Appendice I, Plan et coupe de la cachette de Deir el-Bahari.

Appendice II, Disposition des cercueils dans la cachette”, *ASAE* 1, pp. 141–8.

Daressy G. (1907), “Les cercueils des prêtres d’Ammon (deuxième trouvaille de Deir el-Bahari)”, *ASAE* 8, pp. 3–38.

Dolińska M. (2017), “The Third Intermediate Period coffins in the National Museum in Warsaw. Presentation of the collection”, Amenta A. and Guichard H. (eds.), *Proceedings First Vatican Coffin Conference, 19–22 June 2013 I*, Vatican, pp. 155–62.

Graefe E. and Belova G. (eds.) (2010), *The Royal Cache TT 320 – a re-examination*, The Supreme Council of Antiquities, Cairo.

Hagen Fr., Ryholt K. *The Antiquities Trade in Egypt 1880–1930. The H. O. Lange Papers*. Copenhagen, 2016.

Kalling K. et al (ed.), (2006), *Dorpat – Yuryev – Tartu, and Voronezh: The fate of the University collection I*, The University of Tartu, Tartu.

Küffer A. and Siegmann R. (2007), *Unter dem Schutz der Himmelsgöttin. Ägyptische Särge, Mummiem und Masken in der Schweiz*, Chronos, Zürich.

Niwiński A. (1984), “The Bab El-Gusus Tomb and the Royal Cache in Deir El-Bahri”, *JEA* 70, pp. 73–81.

Niwiński A. (1988), *21st Dynasty Coffins from Thebes. Chronological and Typological Studies*, Theben V, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Sousa R. (2017), “The Tomb of the Priests of Amun at Thebes: The History of the Find”, Weiss L. (ed.), *The Coffins of the Priests of Amun. Egyptian coffins from the 21st Dynasty in the collection of the National Museum of Antiquities in Leiden*, Leiden Museum of Antiquities. Leiden, pp. 21–34.

Tarasenko M. (2016), “Bab el-Gasus Lot VI in the light of new archive documents”, *Bab el-Gasus in Context. Egyptian Funerary Culture during the 21st Dynasty. 19–20 September 2016, Lisbon. Book of Abstracts*, Lisbon, pp. 55–6.

Tarasenko M. (2017), “The Third Intermediate Period coffins in the Museums of Ukraine”, Amenta A. and Guichard H. (eds.), *Proceedings First Vatican Coffin Conference, 19–22 June 2013 II*, Vatican, pp. 529–40.

Toivari-Viitala J. (ed.) (2009), *Egypt! The 40th Anniversary Exhibition of the Finnish Egyptological Society. 15.5.–13.9.2009*, The Finnish Egyptological Society, Vammala.

М. О. Тарасенко

**ДАВНЬОЄГИПЕТСЬКІ СТАРОЖИТНОСТІ
З БАБ ЕЛЬ-ГУСУС В ОДЕСІ (1894–1895 рр.):
НОВІ АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ**

У статті вводяться в науковий обіг нові, раніше невідомі документи з Державного архіву Одеської області щодо розподілу старожитностей Баб ель-Гусус із лота № 6, що був подарований урядом Єгипту Російській імперії в 1894 р. З'ясовано, що розподілом отриманих старожитностей між університетськими музеями Російської імперії займався професор Новоросійського (Одеського) імп. університету Олексій Миколайович Деревницький. Виявилось, що “російський” лот був кількісно більшим, аніж вважалося раніше, та включав саркофаги (6 од.), мумійні кришки/дошки (4 од.), *ушебті* (92 од.), ящики для *ушебті* (3 од.) та пелени мумій (3 од.). В Одеському архіві було знайдено детальні звіти професора Деревницького щодо розподілу артефактів, накладні, кошториси витрат та листи, що підтверджують отримання артефактів. До березня 1895 р. старожитності були розподілені між такими установами Російської імперії:

- 1) Московський університет (1 саркофаг (Саїро J.E. 29687), 10 *ушебті*, 1 мумійна пелена);
- 2) Київський університет (1 саркофаг (Саїро J.E. 29634), 10 *ушебті*, 1 мумійна пелена);
- 3) Казанський університет (1 саркофаг, 9 *ушебті*);
- 4) Новоросійський (Одеський) університет (1 саркофаг (Саїро J.E. 29712), 2 ящики для *ушебті*, 9 *ушебті*, 1 мумійна пелена);
- 5) Харківський університет (1 саркофаг, 9 *ушебті*);
- 6) Варшавський університет (1 саркофаг, 9 *ушебті*, 1 ящик для *ушебті*);
- 7) Юр'євський університет (Тарту) (1 мумійна кришка, 9 *ушебті*);
- 8) Гельсінгфорський університет (Гельсінкі) (1 мумійна кришка, 9 *ушебті*);
- 9) Імператорське товариство заохочення мистецтв, Санкт-Петербург (1 мумійна кришка, 9 *ушебті*);
- 10) Центральна школа технічного малювання барона Олександра фон Штігліца, Санкт-Петербург (1 мумійна кришка, 9 *ушебті*).

Ключові слова: Стародавній Єгипет, Баб ель-Гусус, дар Хедива, Одеса, архів, саркофаги, музеї

Н. А. Тарасенко
**ДРЕВНЕЕГИПЕТСКИЕ ДРЕВНОСТИ
ИЗ БАБ ЭЛЬ-ГУСУС В ОДЕССЕ (1894–1895 гг.):
НОВЫЕ АРХИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ**

В статье вводятся в научный оборот новые, ранее неизвестные документы из Государственного архива Одесской области, касающиеся распределения древностей Баб эль-Гусус из лота № 6, который был подарен правительством Египта Российской империи в 1894 г. Выяснено, что распределением полученных древностей между университетскими музеями Российской империи занимался профессор Новороссийского (Одесского) имп. университета Алексей Николаевич Деревницкий. Оказалось, что “русский” лот был количественно больше, чем считалось ранее, и включал саркофаги (6 ед.), мумийные крышки/доски (4 ед.), *ушебти* (92 ед.), ящики для *ушебти* (3 ед.) и пелены мумий (3 ед.). В Одесском архиве были найдены подробные отчеты профессора Деревницкого о распределении артефактов, накладные, сметы расходов и письма, подтверждающие получение артефактов. К марту 1895 г. древности были распределены между следующими учреждениями Российской империи:

- 1) Московский университет (1 саркофаг (Cairo J.E. 29687), 10 *ушебти*, 1 мумийная пелена);
- 2) Киевский университет (1 саркофаг (Cairo J.E. 29634), 10 *ушебти*, 1 мумийная пелена);
- 3) Казанский университет (1 саркофаг, 9 *ушебти*);
- 4) Новороссийский (Одесский) университет (1 саркофаг (Cairo J.E. 29712), 2 ящика для *ушебти*, 9 *ушебти*, 1 мумийная пелена);
- 5) Харьковский университет (1 саркофаг, 9 *ушебти*);
- 6) Варшавский университет (1 саркофаг, 9 *ушебти*, 1 ящик для *ушебти*);
- 7) Юрьевский университет (Тарту) (1 мумийная крышка, 9 *ушебти*);
- 8) Хельсингфорский университет (Хельсинки) (1 мумийна крышка, 9 *ушебти*);
- 9) Императорское общество поощрения художеств, Санкт-Петербург (1 мумийная крышка, 9 *ушебти*);
- 10) Центральная школа технического рисования барона Александра фон Штиглица, Санкт-Петербург (1 мумийная крышка, 9 *ушебти*).

Ключевые слова: Древний Египет, Баб эль-Гусус, дар Хедива, Одесса, архив, саркофаги, музеи

Стаття надійшла 05.11.2017